

АНОТАЦІЯ

Хахула Б.В. Організаційно-економічний механізм регулювання ринку продукції племінного свинарства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка (05 – **Соціальні та поведінкові науки**). – Білоцерківський національний аграрний університет, Біла Церква, 2021.

Дисертація присвячена теоретико-методичному обґрунтуванню та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання ринку продукції племінного свинарства. У дослідженні ринок племінного свинарства розглядається як сукупність виробничо-економічних відносин між економічними суб'єктами щодо різних процесів, які формують передумову для інтенсивного розвитку галузі промислового свинарства. Виділено складові ринку продукції племінного свинарства: ринок сперми та ембріонів; ринок племінного молодняка та дорослих тварин, що охоплює сегменти за статтю тварин, їх віком, чистотою породи (класу еліта, інших класів, метиси і т.д.); ринок послуг, ринок супутньої продукції. Систематизовано особливості ринку продукції племінного свинарства, які доцільно враховувати при розробці та модернізації важелів організаційно-економічного регулювання.

Уточнено дефініцію організаційно-економічного механізму регулювання ринку продукції племінного свинарства, який розглядається як органічне поєднання державного економічного регулювання виробництва племінної продукції та інноваційних технологій і механізмів ринкового саморегулювання, і включає ціновий та фінансово-кредитний механізми, систему страхування і оподаткування, бюджетну підтримку й інноваційно-інвестиційне забезпечення. Специфіка функціонування організаційно-економічного механізму ринку племінного свинарства проявляється у високій монополізації виробництва та залежності від інвестицій у вигляді державної підтримки.

Обґрунтовано, що ринок продукції племінного свинарства доцільно досліджувати за двома напрямками: перший – стан і тенденції формування споживчого попиту на племінну продукцію; розробка прогнозів попиту; другий – визначення специфічних особливостей товарної пропозиції, виробничих можливостей підгалузі племінного свинарства, визначення економічної ефективності виробництва продукції на рівні господарюючих суб'єктів. Розробку прогнозу розвитку ринку продукції племінного свинарства доцільно розробляти з урахуванням внутрішнього попиту на продукцію товарного свинарства та можливого імпорту племінних свиней.

Систематизовано інструменти державної підтримки галузі у країнах інтенсивного свинарства, які включають наступні їх види: дотації; субсидування процентної ставки; фінансування наукових досліджень; страхування; пільгове кредитування; відшкодування матеріальних і виробничих витрат; регулювання цін; державні інтервенції. Встановлено, що державне регулювання у племінному свинарстві провідних країн світу зорієнтовано на забезпечення інтенсивного динамічного розвитку галузі, підвищення продуктивності тварин, суворе додержання екологічних вимог. Доведено, що нарощення обсягів виробництва продукції досліджуваної галузі у провідних країнах світу забезпечено за рахунок досягнень у селекції та генетиці тварин.

Встановлено, що на 1 січня 2021 р. в усіх категоріях господарств збільшилося поголів'я свиней проти відповідного періоду 2020 року на 113 тис. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 320,2 тис., при цьому в господарствах населення відбулося зменшення – на 207,2 тис. голів, на основі чого зроблено висновок про посилення концентрації свиней у спеціалізованих господарствах. Розраховано, що за 2018-2020 рр. рівень витрат кормів на одиницю приросту свиней у сільськогосподарських підприємствах суттєво не змінилося і становить 4,8 ц. корм. од., однак у господарствах населення спостерігається тенденція до зниження даного показника, що зумовлює недостатній рівень ефективності виробництва.

Виявлено, що індекс цін на зернові в 2020 р. є суттєво вищим за відповідне значення індексу цін на свиней, що призвело до збитковості, особливо малих та середніх сільськогосподарських підприємств.

Доведено, що в країні нараховується 11 порід свиней, найбільш поширеними серед яких (90% поголів'я) є велика біла, полтавська м'ясна і українська м'ясна. Проаналізовано, що за 2002-2018 рр. спостерігається зниження поголів'я свиней на 61% в суб'єктах племінної справи, найбільш відчутне в сільськогосподарських підприємствах з поголів'ям до 500 голів, однак висококонцентрованим суб'єктам господарювання вдалося зберегти поголів'я племінних тварин. Виділено цільові сегменти виробників племінної продукції залежно від розміру поголів'я: із поголів'ям до 500 голів, зорієнтовані на задоволення попиту малих та середніх сільськогосподарських підприємств та господарства населення; із поголів'ям більше 2000 гол. – на забезпечення племінним молодняком суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють промислове виробництво продукції свинарства.

Встановлено низькі показники продуктивності племінного свинарства за показником виходу приплоду, що зумовлено переважанням при заплідненні кнурів. Одним із стримуючих чинників розвитку досліджуваної галузі є недосконалість процесу оновлення поголів'я основних свиноматок та кнурів, який переважно здійснюється за рахунок власних ресурсів, з іншого – здійснюється придбання спермопродукції, яка сприяє підвищенню природних якісних характеристик отриманого приплоду.

Доведено ускладненість збутової діяльності сільськогосподарських підприємств – суб'єктів племінної справи, що підтверджується зниженням частки господарств корпоративного сектору аграрної економіки, які реалізують понад 80 голів у рік у розрахунку на одне господарство. У структурі реалізації свиноматок переважають тварини класу «еліта» (80-85 %), що вимагає посилення державної підтримки племінних підприємств. Виявлено, що з 2010 р. по теперішній час зросла частка суб'єктів господарювання, які не здійснювали продаж племінної продукції на 24,6 в.п.,

що є доказом низької конкурентоспроможності вітчизняного племінного свинарства. Розраховано, що за 2002-2019 рр. виробництво продукції племінного свинарства було прибутковим, однак рівень рентабельності є низьким і не забезпечує розширеного відтворення, що викликано високою собівартістю та низькою закупівельною ціною.

Встановлено, що за період 2017-2019 рр. фінансування державної підтримки галузі тваринництва здійснювалося в цілому, без виділення окремих пріоритетних галузей, що певною мірою ускладнює проведення оцінки її ефективності. Виявлено, що за 2018-2019 рр. спостерігається зниження кількості суб'єктів племінної справи у свинарстві та їх частки в сумарній величині, які були одержувачами коштів держпідтримки племінного свинарства, що свідчить про зниження їх привабливості програм серед виробників. Зроблено висновок про те, що існуючий механізм державної підтримки свинарства є недосконалим, що зумовлює задоволення внутрішнього попиту на племінну продукцію шляхом імпорту.

З метою дієвості інструментів державної підтримки запропоновано узгодити неузгодженості у нормативному регулюванні щодо надання пільги зі сплати податку на додану вартість, нарахування ПДВ у випадку вимушеної ліквідації активів в умовах спалаху АЧС та передбачення у Порядку ідентифікації та реєстрації свиней, які вирощуються фізичними особами.

Спрогнозовано розвиток племінного свинарства за двома варіантами: перший – відмова від імпортової сировини, яка у структурі споживання свинини становить 13%; другий – із урахуванням імпорту свинини. Розраховано потребу в племінних свиноматках на період 2020-2030 рр. за першим варіантом, яка зросте на 43,2 %, водночас очікувана кількість знизиться на 33,9 %, що зумовить ріст дефіциту у 5,6 разів. За другим варіантом визначено, що впродовж найближчих 10 років буде спостерігатися також дефіцит поголів'я племінних свиноматок. Обґрунтовано, що за таких умов існує необхідність у модернізації інструментів організаційно-економічного регулювання ринку продукції племінного свинарства з метою

стимулювання щодо залучення приватних інвестицій у розвиток селекції та генетики.

Серед складових елементів організаційно-економічного регулювання ринку продукції племінного свинарства на перспективу автором виділено такі: передбачення єдиної субсидії; надання дотацій, спрямованих на відшкодування частини витрат на ведення селекційно-племінної роботи, будівництво та модернізацію станцій штучного запліднення, контрольних-випробувальних станцій, нуклеусі; запровадження грантової підтримки. Обґрунтовано, що при імпорті племінних свиней в Україну повинно передбачатися здійснення оцінки їх продуктивних ознак на державних випробувальних станціях.

Доведено, що відсутність єдиної програми розведення свиней та системного контролю за селекційними перетвореннями не дозволяє свинарським підприємствам повною мірою реалізовувати генетичний потенціал тварин, що потребує розробки стратегії розвитку селекційно-племінної роботи у галузі. Спрогнозовано, що поголів'я племінних свиней у господарюючих суб'єктів може скоротитися впродовж 2020-2030 р. до 114,9 тис. голів; найбільші темпи зниження будуть спостерігатися в сільськогосподарських підприємствах – виробниках продукції племінного свинарства із поголів'ям до 500 голів, перспективне функціонування яких можливе лише за умови членства в складі сільськогосподарського кооперативу. Обґрунтовано організаційно-управлінські засади створення та функціонування кооперативу з виробництва продукції племінного свинарства, зорієнтовані на формування умов до модернізації техніко-технологічної бази розвитку племінного свинарства.

Аргументовано необхідність створення власної племінної бази на основі організації селекційно-гібридних центрів та створення селекційно-інформаційних центрів. Запропоновано формування інформаційної системи в племінному свинарстві, що забезпечить високу ступінь інформованості всіх

суб'єктів господарювання та органів державного управління щодо руху поголів'я племінних тварин.

Узагальнено досвід провідних країн світу з виробництва продукції племінного свинарства у формування та функціонування об'єктів ринкової інфраструктури та визначено напрями його імплементації у вітчизняних умовах.

Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею, в якій автором розроблено теоретико-методичні та практичні підходи до вирішення проблем підвищення дієвості інструментів організаційно-економічного механізму регулювання ринку продукції племінного свинарства.

Теоретичні узагальнення та отримані результати є рекомендаційною базою, які спрямовані на вирішення важливої наукової проблеми удосконалення організаційно-економічного регулювання ринку продукції племінного свинарства із врахуванням сучасних економічних умов, що сприятиме досягненню розвитку вітчизняного племінного та товарного свинарства.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, ринкове саморегулювання, державне регулювання, продукція племінного свинарства, ринкова інфраструктура, кооперація, інтеграція.

SUMMARY

Khakhula B. Organizational and economic mechanism of breeding pig products markets regulation. – Qualifying scientific paper printed as a manuscript.

Dissertation for a PhD degree on specialty 051 – Economics (05 – Social and behavioral sciences). – Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, 2021.

The dissertation deals with the theoretical and methodological substantiation and development of practical guidelines on improving the organizational and economic mechanism of breeding pig products market regulation. The study

considers the breeding pig market is as a set of production and economic relations between economic entities in relation to various processes that form a prerequisite for the intensive development of the commercial pig industry. The study identified components of the market of breeding pig products: the market of semen and embryos; market of breeding young and adult animals, covering segments by the animals sex, age, the breed purity (elite class, other classes, half-breeds, etc.); services market, joint products market. The peculiarities of the breeding pig products market to be taken into account while developing and modernizing the levers of organizational and economic regulation were systematized.

The definition of organizational and economic mechanism of market regulation of breeding pig products which is considered as an organic combination of state economic regulation of breeding products and innovative technologies and mechanisms of market self-regulation. It involves price and financial mechanisms, insurance and taxation system, budget support and innovation as well as investment support. The specificity of the organizational and economic mechanism of the breeding pig market functioning is manifested in the high monopolization of production and its dependence on investment in the form of state support.

The study proved that the breeding pig products market is to be studied in two directions: the first one involves studying the state and trends of consumer demand for breeding products, demand forecasts development; the second one involves determination of specific features of the commodity offer, production possibilities of the pig breeding sub-branch, determination of economic efficiency of production at the level of economic entities. Working out the breeding pig products market development forecast is to be carried out taking into account the domestic demand for marketable pig products and possible imports of breeding pigs.

The instruments of state support of the industry in the countries of intensive pig breeding were systematized. These include subsidies; interest rate subsidies, research funding; insurance; preferential lending; reimbursement of material and production costs; price regulation; government interventions. It was established

that the state regulation in breeding pig breeding of the leading countries is focused on ensuring intensive dynamic development of the industry, increasing animal productivity, strict compliance with environmental requirements. The study proved that the branch production volumes increase in the leading countries is provided at the expense of achievements in the animals selection and genetics.

It is established that on January 1, 2021 in all categories of farms the number of pigs increased against the corresponding period of 2020 by 113 thousand heads, including in agricultural enterprises - by 320.2 thousand, while in households there was a decrease - by 207.2 thousand heads, on the basis of which it was concluded that the concentration of pigs in specialized farms has increased. It is estimated that in 2018-2020 the level of feed consumption per unit growth of pigs in agricultural enterprises has not changed significantly and is 4.8 quintals. feed. units, however, in households there is a tendency to reduce this indicator, which causes an insufficient level of production efficiency. It was found that the grain price index in 2020 is significantly higher than the corresponding value of the pig price index, which led to losses, especially for small and medium-sized agricultural enterprises.

It is proved that of the 11 breeds of pigs in the country, the most common (90% of the livestock) are Large white, Poltava meat and Ukrainian meat breeds. A decrease in the number of pigs was found out on 61% in breeding sites in 2002-2018. It was the most noticeable in agricultural enterprises with a livestock of up to 500 animals though highly concentrated economic entities managed to maintain the breeding stock animals. Target segments of breeding producers was identified depending on the size of the herd: enterprises with the livestock of up to 500 animals focused on meeting the demand of small and medium-sized agricultural enterprises and households; those with the livestock of more than 2000 animals that supply the breeding stock to business entities engaged in industrial pig production.

The research established low productivity indicators of pig breeding in terms of the offspring yield caused by the predominance of boars during insemination. One of the restraining factors in the development of the studied industry is related

to the imperfection of the genetic turnover, which is mainly carried out at the expense of own resources. On the other hand, they purchase the semen which improves the natural quality characteristics of the offspring.

The study proved the complications in sales activities of agricultural enterprises engaged in breeding business is, which is confirmed by the decrease in the share of farms in the corporate sector of the agricultural economy selling more than 80 animals a year per farm. "Elite" class animals dominated in the structure of sows sales (80-85%) which requires increased state support for breeding enterprises. It was found that the share of business entities that did not sell breeding products increased by 24.6 percentage points from 2010 to the present, which proves low competitiveness of the domestic pig breeding. It was estimated that in 2002-2019 the production of breeding pig products was profitable, but the level of profitability was low and it did not provide expanded reproduction due to high costs and low purchase price.

The study established that for the period of 2017-2019, the financing of state support for the livestock industry was carried out as a whole, without identifying individual priority industries, which complicates the assessment of its effectiveness to some extent. A decrease in the number of pig breeding enterprises and their share in the total amount in 2018-2019 was noted. They were the recipients of state support for pig breeding, which indicates a decrease in their programs attractiveness among producers. It was concluded that the existing mechanism of state support for pig breeding is imperfect, which determines meeting the domestic demand for breeding products through imports.

In order to ensure the effectiveness of state support instruments, the study proposed to reconcile inconsistencies in regulations on the provision of benefits on value added tax payment, VAT calculation in case of forced liquidation of assets in an ASF outbreak and provision in the Procedure for identification and registration of pigs raised by individuals.

Two variants of the development of pedigree pig breeding were forecasted in the research. The first one implies rejection of imported raw materials, which

makes 13% in the structure of pork consumption. The second variant involves taking into account the pork import. The need for breeding sows for the period of 2020–2030 was calculated according to variant one – it was expected to increase by 43.2%, while the expected number was to decrease by 33.9%, which will result in the deficit increase by 5.6 times. According to variant two, that there will be a shortage of breeding sows for the following 10 years. A need to modernize the tools of organizational and economic regulation of the market in order to stimulate the attraction of private investment in the breeding and genetics development under such conditions was substantiated.

The author highlighted the following components of organizational and economic regulation of the breeding pig products market in the future: provision for a single subsidy; provision for subsidies aimed at reimbursing a part of the costs of breeding, construction and modernization of artificial insemination stations, control and testing stations, nucleus; grant support introduction. It was substantiated that the import of breeding pigs to Ukraine should provide for the assessment of their productive characteristics at state breeding stations.

It was proved that the lack of a unified program for pig breeding and systematic control over breeding transformations did not allow pig farms to fully implement the genetic potential of animals, which required the development of a strategy for selection and breeding work in the industry. It was projected that the number of breeding pigs in economic entities might decrease to 114.9 thousand animals during 2020–2030 with the largest rate of decline observed in agricultural enterprises engaged in breeding pig production with a up to 500 animals livestock whose perspective operation could be possible only under the condition of the membership in the agricultural cooperative. The organizational and managerial principles of creation and functioning of a cooperative for breeding pig products manufacture, focused on the formation of conditions for the modernization of the technical and technological base of breeding pig were substantiated.

The necessity of creating the own breeding base on the basis of the organization of selection and hybrid centers and the establishment of selection

information centers was proved. The author proposed to form an information system in breeding pigs to ensure a high degree of awareness of all economic entities and public administration bodies concerning the breeding animals handling.

The experience of the world leading countries in the breeding pig products manufacturing in the market infrastructure formation and operation was summarized and the directions of its implementation under domestic conditions were determined.

The dissertation research is an independently carried out scientific work with theoretical, methodological and practical approaches developed by the author to solve the problems of improving the effectiveness of tools for organizational and economic mechanism of breeding pig products market regulation.

Theoretical generalizations and the results obtained make a recommendation base aimed at solving an important scientific problem of improving the organizational and economic regulation of the breeding pig products market. It takes into account modern economic conditions which will contribute to the development of domestic breeding and commercial pig farming.

Key words: organizational and economic mechanism, market self-regulation, state regulation, breeding pig production, market infrastructure, cooperation, integration.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Khakhula B.V. Foreign experience in state support for pig breeding development organizing and directions of its use in the domestic practice. *Збірник наукових праць «Економіка та управління АПК»*. 2020. № 1. С. 29–35 (0,81 д.а.).
2. Хахула Б.В. Теоретико-методичні підходи до дослідження ринку агропродовольчої продукції. *Друковане фахове видання з економіки «Агросвіт»*. 2018. № 19. С. 55–60 (0,65 д.а.).
3. Хахула Б.В. Теоретико-методичні підходи державного управління економічними процесами країни. *Друковане фахове видання з економіки «Агросвіт»*. 2018. № 20. С. 55–61 (0,70 д.а.).
4. Хахула Б.В. Теоретичні основи функціонування і розвитку агропродовольчих ринків в умовах посилення глобалізаційних процесів. *Друковане фахове видання з економіки та державного управління «Економіка та держава»*. 2018. № 10. С. 76–80 (0,58 д.а.).
5. Хахула Б.В. Особливості функціонування ринку продукції племінного свинарства в Україні. *Друковане фахове видання з економіки «Агросвіт»*. 2020. № 13–14. С. 104–110 (0,70 д.а.).
6. Хахула Б.В. Організаційно-економічний механізм регулювання ринку продукції племінного свинарства. *Друковане фахове видання з економіки та державного управління «Економіка та держава»*. 2020. № 7. С. 155–159 (0,58 д.а.).
7. Ibatullin M., Khakhula B. Influence of breeding pig on efficiency production of the industry. *Збірник наукових праць «Економіка та управління АПК»*. 2020. № 2. С. 22–30. (0,86 д.а.; особистий внесок здобувача: обґрунтовано сучасний стан функціонування сільськогосподарських підприємств – виробників продукції племінного свинарства; 0,35 д.а.).

Статті в іноземних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних:

8. Varchenko O., Svynous I., Grynychuk Y., Khakhula B., Ibatullin M. Improvement of eco-taxation of goods producer of pig husbandry in Ukraine. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, VOL. 22. Issue 5. 2018. P. 1–11. (1,08 д.а; особистий внесок здобувача: здійснено оцінку екологічного законодавства України; 0,18 д.а.; Scopus).

9. Ibatullin M., Varchenko O., Svynous I., Khakhula B., Dragan O. Organizational and economic bases of pig breeding in Ukraine. *International Journal of Management and Business Research*. VOL. 9 (1). 2019. P. 59–72. (1,06 д.а.; особистий внесок здобувача: запропоновані перспективні напрямки розвитку свинарства корпоративного сектору аграрної економіки України; 0,19 д.а.; Scopus).

Публікації у наукових виданнях іноземних держав:

10. Svynous I., Khakhula B. Pig breeding in Ukraine: current state and problem solving. *The Scientific Journal of Cahul State University «Bogdan Petriceicu Hasdeu» Economic and Engineering Studies*. 2017. VOL. 2. (2). P. 84–94. (1,02 д.а.; особистий внесок здобувача: здійснено оцінку розвитку свинарства в господарствах населення; 0,41 д.а.).

11. Ivanova L., Khakhula L., Polishchuk S., Byba V., Khakhula B. Economic and political considerations of deregulation and its impact on entrepreneurship. *UCT Journal of Management and Accounting Studies*. 2019. VOL. 7 (3). P. 5–17. (1,18 д.а.; особистий внесок здобувача: здійснено оцінку сучасного стану державної підтримки сільськогосподарських підприємств; 0,21 д.а.).

12. Sokolska T., Yukhymenko P., Khakhula L., Lobachova S., Khakhula B. Financial support to the agrarian sector of Ukraine. *FM Publisher Frontiers Journal of Accounting and Business Research (FJABR)*. 2020. VOL. 02. Issue 01. Article ID FJABR-2020-02. P. 25–32. (0,81 д.а.; особистий внесок здобувача: здійснено оцінку методів фінансової підтримки аграрного сектору;

0,15 д.а.).

Матеріали науково-практичних конференцій:

13. Свиноус І.В., Хахула Б.В. Організаційно-економічні засади функціонування свинарства в Англії. *Сучасні проблеми ведення сільського господарства та підготовки фахівців аграрного профілю: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Біла Церква, 15 лют. 2018 р.). Біла Церква, 2018. С. 28–29. (0,12 д.а.; особистий внесок здобувача: здійснено оцінку державної підтримки виробників продукції свинарства).

14. Хахула Б.В. Організаційно-економічні підходи розвитку ринків продукції племінного свинарства в Україні. *Стратегічні пріоритети розвитку аграрної освіти та науки в інноваційному розвитку агросфери: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Біла Церква, 27-28 вер. 2018 р.). Біла Церква, 2018. С. 69–71. (0,14 д.а.).

15. Свиноус І.В., Хахула Б.В. Формування інтеграційних зв'язків під час виробництва і збуту продукції свинарства. *Роль аграрних навчальних закладів у формуванні механізмів розвитку сільської кооперації сільських територій: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 23-24 жовт. 2018 р.). Київ, 2018. С. 67–69. (0,14 д.а.; особистий внесок здобувача: запропоновані заходи державної підтримки щодо розвитку сільськогосподарської кооперації).

16. Хахула Б.В. Організаційно-економічні засади селекційно-племінної роботи в свинарстві України. *Сталий розвиток сільського господарства: глобальні зміни та національні особливості досягнення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Біла Церква, 28-29 трав. 2019 р.). Біла Церква, 2019. С. 23–26. (0,18 д.а.).

17. Биба В.А., Утеченко Д.М., Хахула Б.В. Організаційно-економічні засади функціонування тваринництва фермерських господарств України. *Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Біла Церква, 31 жовт. 2019 р.). Біла Церква, 2019. С. 94–97. (0,18 д.а.; особистий внесок здобувача: запропоновані заходи

державної підтримки щодо розвитку сільськогосподарської кооперації).

18. Хахула Б.В. Племінне свинарство України: сучасний стан та напрями відродження. *Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Біла Церква, 30 жовт. 2020 р.). Біла Церква, 2020. С. 63–65. (0,14 д.а.).